

Ludmiła Kilewaja, Elżbieta Sternal

Słowo wstępne

humanistica 21 2, 11-18

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Słowo wstępne

Żyjemy w kulturze postmodernizmu, w dobie niwelowania opozycyjnych komponentów rzeczywistości. Świadomość postmodernistyczna polega na odwołaniu opozycji dualistycznych, połączeniu granic pomiędzy jądrem i marginesem, relatywizmie kulturowym, pluralizmie opinii. Biskup płocki Piotr Libera 15 września 2017 roku w czasie homilii wygłoszonej w kościele św. Wojciecha w Przasnyszu zwrócił się do zebranych, by pamiętali, że „postmodernizm, owszem, jest może interesujący w filmach Tarantino i powieściach Cortazara, ale ze swoim zwątpieniem w ostateczną prawdę, z nieufnością wobec autorytetów i tradycji, z hasłem brak sensu nie jest żadnym brakiem, z dekonstruowaniem wszystkiego jest destrukcyjny w wychowaniu człowieka”.

Najważniejszą zasadą, na której opiera się współczesny postmodernistyczny paradygmat kulturowy, jest antropocentryzm. W kontekście tej świadomości jako fenomenu kultury jedno-stopniowej, pozaambivalentnej, w centrum aktualizacji rzeczywistości znajduje się człowiek. W sferze humanistyki to on prezentuje się jako twórca działań nie tylko duchowych, lecz także materialnych. Wyzwaniem współczesnych czasów jest zniesienie granic pomiędzy światem materialnym i duchowym.

Progres techniczny powoduje rozwój bardzo atrakcyjnych przedmiotów. Jednak nie mogą być lekceważone, a nawet odsuwane wartości duchowe. W takiej sytuacji człowiek znajduje się na skrzyżowaniu dwóch światów: materialnego i duchowego. Jaką drogę wybierze człowiek znajdujący się na skrzyżowaniu tych wartości? Czy świat buduje się tylko na zasadzie antropocentryzmu? Te właśnie problemy rozważamy w kolejnym tomie **humanistiki 21**, zatytułowanym *Człowiek na skrzyżowaniu materialno-duchowych wyzwań współczesności*.

Celem monografii są próby odnalezienia odpowiedzi na postawione pytania. Omówione problemy są aktualne w dzisiejszych czasach, gdyż od ich rozwiązania zależy dalszy rozwój społeczeństwa. Spektrum tematyczne monografii stwarza pole do interesujących, owocnych dyskusji, rozważań i dalszych badań.

Na podstawie przeprowadzonych analiz autorzy dochodzą do wniosku, że człowiek niezależnie od wyzwań czasów jest przede wszystkim istotą duchową. Właśnie to potwierdziło się w badaniach, których wyniki przedstawione są w artykułach zamieszczonych

w pierwszej części monografii zatytułowanej „Filozoficzne aspekty materialno-duchowych wyzwań człowieka”.

Duchowość człowieka polega na uświadomieniu tożsamości. Tożsamość jako fenomen duchowy istnieje w człowieku niezależnie od obszaru, w którym on się znajduje. Ta idea jest główną w artykule **Józefa Kożuchowskiego** *Kwestia duchowej tożsamości Europy: stanowisko Angeli Ales Bello*. Autor naświetla stanowisko współczesnej włoskiej filozofki Angeli Ales Bello w kwestii duchowej tożsamości. Artykuł wyraża myśl, że postrzeżenie oblicza kulturowego, życia publicznego, społecznego i politycznego Europejczyków, ich mentalność jest niemożliwa bez Starego Kontynentu, jakim jest Europa. Nietracenie go z oczu warunkuje zachowanie własnej tożsamości Europejczyków i możliwość kontynuowania przez nich swojej uniwersalnej, duchowej misji także wobec innych kultur.

Wobec wyzwań współczesności tożsamość aktualizuje świat duchowy, zaś świat materialny funkcjonuje niejako na jego tle. W tym kontekście ważna jest wiara człowieka w ideał. Jak stwierdza **Rafał Bednarczyk** w artykule *Święty Stanisław Kostka a wizja wychowania młodzieży w nauczaniu prymasa Stefana Wyszyńskiego*, za ideał dla młodzieży może posłużyć Stanisław Kostka. Święty z Rostkowa może być wzorem przywiązania do wyznawanej wiary, a przy tym imponować młodym siłą fizyczną i duchową, czego dał dowód, wędrując samotnie z Wiednia do Rzymu. Popularność świętego wśród polskiej młodzieży w okresie międzywojennym miała duże znaczenie dla prymasa Stefana Wyszyńskiego, który w latach 50. i 60. XX wieku położył silny nacisk na organizację duszpasterstwa młodzieżowego w Polsce. Postać świętego Stanisława Kostki miała inspirować młodych do podejmowania odważnych wyzwań, a także do rozwijania w sobie cnót oraz zdrowej pobożności.

Wartości duchowe opierają się na zasadach wiary chrześcijańskiej. Według świata materialnego człowiek jako osoba fizyczna może podejmować decyzję o czasie i miejscu swojego odejścia. Ale jako osoba duchowa? Problem ten podnosi **Jarosław Tekliński** w artykule pt. *Czy człowiek ma prawo do samobójstwa?* Autor twierdzi, że śmierć towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów i z formalnego punktu widzenia każdy człowiek ma prawo do samounicestwienia. Ale czy naprawdę? Retorycznie postawione pytanie w tytule artykułu zawiera odmienne poglądy autora, ponieważ stoją one w opozycji do zasad chrześcijańskiej moralności.

Bardzo znaczące – w kontekście aktualizacji duchowego świata człowieka – jest określenie świętości i świętego we współczesnej kulturze. Potwierdza to artykuł Ally Kamalowej **Имена святого в православной традиции**. Zawiera on przekonanie autorki o tym, że imiona świętych spełniają funkcję sakralną i mają za zadanie służyć jako identyfikator osoby kanonizowanej, wyróżnić ją wśród innych ludzi, noszących to samo imię. Autorka stwierdza, że hagioantroponim nie może być reprezentowany wyłącznie przez imię i nazwisko, ponieważ indywidualizacja zachodzi przy pomocy jego wieloskładnikowej, rzadziej dwuskładnikowej struktury. Struktura i zawartość hagioantroponimów wskazują na funkcję różnicującą i informacyjną, są pojęciowym rdzeniem żywota świętego.

Wyzwaniem współczesnej epoki jest progres technologiczny, wymuszający opanowanie nowych technologii, dążenie do posiadania współczesnych gadżetów. W wyniku postępu technicznego język człowieka postrzegany jest wyłącznie jako system znaków, wykorzystywany do opanowania różnego rodzaju technologii. W tym kontekście powstaje pytanie: jaką rolę odgrywa człowiek jako twórca systemu znaków? Na pytanie to próbują odpowiedzieć autorzy artykułów z dziedziny lingwistyki, w kolejnej części monografii zatytułowanej „Językowy obraz współczesnego świata”.

Kontekst językoznawczy akceptuje filozofię języka, ponieważ epoka postmodernistyczna skupia się na człowieku ocenianym według jego osiągnięć. Język postrzega się przez pryzmat wiedzy o świecie, co można określić za pomocą dwóch przeciwległych aspektów: *człowiek w języku i język w człowieku*.

Posługując się aspektem *człowiek w języku* naukowcy prowadzą badania jednostek językowych i wyznaczają w nich odzwierciedlenie wartościowych cech człowieka. Trzeba jednak stwierdzać, że główna zasada kultury postmodernistycznej powstała w strukturalizmie, poprzednio dominującym paradygmacie kultury. Badania posługujące się paradygmatem strukturalistycznym wymagają analizy wyłącznie jednostek językowych, przy czym postrzeganie świata przez człowieka znajduje się poza uwagą lingwisty.

Na podstawie tego paradygmatu została prowadzona analiza, wyniki której zawiera artykuł Ewgenii Arziewej **Репрезентация футуральной семантики в произведении Михаила Велера Колечко**. Autorka poddaje analizie werbalno-semantyczne środki wcielenia semantyki futuralnej w opowieści Mychała Welera pt. *Kółko*. Autorka wyznacza sposoby przekazania w powieści

linii fabularnej, prowokującej semantykę futuralną. Artykuł, akcentujący dominujące zasady strukturalizmu, zawiera również cechy paradygmatu postmodernistycznego, przywołanie zaś obu zasad pomaga wyeksponować myśl o tym, że zignorowanie ludzkich wartości w przeszłości i terażniejszości nieuchronnie pozbawia człowieka przyszłości.

Wokół zagadnień filozofii języka ogniskują się rozważania artykułu **Ludmiły Kilewej i Elżbiety Sternal** *Сфера бизнеса в лингвокогнитивных моделях социума* poruszającego problem społecznego kontekstu, w którym przebiega i rozwija się biznes. Na znaczącą część tego kontekstu składają się kognitywne modele będące wynikiem postrzegania biznesu przez ludzi, którzy bezpośrednio się nim nie zajmują. Wprowadzony przez autorki termin *тезаурус социоэкономичный* pozwala – na podstawie analizy reakcji na słowo-bodziec *biznes* – skonstruować odpowiednie kognitywne modele. Stanowią one źródło dyskursu społecznego i na tej podstawie wywierają istotny wpływ na przebieg i rozwój biznesu.

Pierwszeństwo duchowego początku człowieka nad jego pragnieniami materialnymi wciela teoria niekonwencjonalnego podejścia do znaku językowego. Idea nieodrywalności znaku od zawierającego się w nim przedmiotu, postrzeganie słowa nie jako zwykłego znaku językowego, ale jako symbolu, w którym skupią się tradycje odzieżowe, zostają wyrażone w artykule **Meruert Razbekowej** *Этнокультурные наименования одежды в русскоязычном художественном тексте Казахстана*. Autorka wyznacza etnokulturowe nazwy ubrań narodu kazachskiego przekazywane za pomocą słów zachowujących treść i formę języka kazachskiego w rosyjskojęzycznym tekście artystycznym. Prezentowane przez autorkę sposoby wprowadzenia do tekstu nazw etnokulturowych odzwierciedlają ich charakter symboliczny. Symboliczność elementów kazachskich ubrań polega na tym, że wskazują one na społeczny status człowieka, jego rodową przynależność czy stan majątkowy. Dlatego kazachskich nazw ubrań nie można przekazać za pomocą słów pochodzących z języka rosyjskiego.

Aspekt *język w człowieku* bazuje na dominującej roli człowieka, który posługuje się odpowiednim językiem, kształtując różne dyskursy. Dyskurs społeczny powstaje w wyniku komunikacji różnych narodowości. Problem uświadomienia tożsamości narodowej w kształtowaniu dyskursu podnoszony jest w artykule **Botagoz Aubakirowej** *Проблема витальности языков этнических меньшинств в Казахстане*. Autorka próbuje problem ten rozwiązać

na podstawie badań funkcjonowania języka i kultury diaspory koreańskiej na terenie województwa ałmackiego. Przeprowadzone badania pokazują, że język koreański w Kazachstanie ma słabą miarę witalności. Autorka wyznacza przyczyny, które demotywią opanowanie ojczystego języka, a więc kolejno: etniczne pochodzenie nośników tego języka związane z Koreą Północną; tendencja skierowania tej narodowości na urbanizację; niedostateczna aktualizacja języka koreańskiego i kultury koreańskiej w polityce językowej kraju; brak chęci przesiedlenia na tereny historyczne, czy wreszcie zaspokojenie potrzeb materialnych.

W zakresie aspektu *język w człowieku* w monografii prezentowane są również artykuły z zakresu dydaktyki. **Barbara Baraniak** w artykule *Marzenia, duchowość i mistrzostwo zawodowe wpisane w dążenia człowieka – pracownika do kariery zawodowej w koncepcji Tadeusza W. Nowackiego* przedstawia człowieka z jego marzeniami, dążeniami do osiągnięcia czegoś, co jest ważne dla niego samego, jego rozwoju duchowego i zawodowego. Dzięki uporowi w dążeniu do wyznaczonego celu jesteśmy w stanie pokonać wszystkie trudności i zrealizować się jako ludzie awansu i sukcesu zawodowego, dochodzący do mistrzostwa w zawodzie.

Autorki **Raszyda Kasymowa, Natalia Sarsekiewa i Rajchan Mejrangaliewa** w artykule *Освоение лексики в ситуации двуязычия* proponują innowacyjną technologię w wykładaniu języka rosyjskiego – nauczania tezaurusowo-orientowanego. Stwierdzają one, że w podstawie kształtowania obrazu świata jako całokształtu reprezentacji kognitywnych znajduje się naturalne zapotrzebowanie na poznanie świata. Najważniejsza idea wynikająca z tych badań wskazuje na to, że podstawą tematycznego ugrupowania słów jest nie tylko przedmiotowy szereg i jego oznaczenie, ale przede wszystkim interpretacja przedmiotów i pojęć o poznawczej działalności ucznia. Zwrócenie do tezaurusu młodszego ucznia jako osoby językowej pozwala uwzględniać jego potrzeby komunikacyjne i zdolności do opanowania języka rosyjskiego.

Określone wcześniej, dominujące wyzwanie współczesności powiązane z epoką postmodernistycznego dekonstruktywizmu jest zawarte w artykułach umieszczonych w części zatytułowanej „Postrzeganie człowieka przez psychoanalizę we współczesnym literaturoznawstwie”. Autorzy wykorzystują metody badań biorących pod uwagę nie twórcę tekstu,

a tekst, bez względu na jego autora. Jak wiadomo, badania tego typu opierają się na teorii, zaakceptowanej w literaturoznawstwie jako śmierć autora. Jej treść skupia się na tym, że tradycyjna kolejność w interpretacji tekstu artystycznego zmienia się na jego rekonstruowanie, a autor tekstu postrzegany jest tylko jako skrypter, tzn. osoba, która ten tekst napisała. Badanie tekstów artystycznych w aspekcie postrzegania świata rozpatruje poetyka kognitywna. Odniesienie literatury do rodzajów sztuki i rozumienie utworów artystycznych jako współdziałanie tekstu i jego odbiorcy jest jednym ze sposobów twórczego poznania świata. Prowadzi on do wydzielania znaczącej pozycji obrazowych środków języka, wśród których w centrum uwagi znajduje się metafora jako kognitywny mechanizm kształtowania konceptów. Wyniki tego rodzaju badań zawarte są w artykule **Iren Taǰziemir Когнитивные аспекты и эмоции в художественном тексте**. Autorka analizuje koncepcję *miłość* w powieści Sofii Andruchowicz *Feliks Austria* i wyznacza sposoby jego reprezentacji leksykalnej. Ujawnia ponadto właściwości indywidualistyczno-autorskiego obrazu świata i unikalne cechy narodowe. Na podstawie przeprowadzonych badań autorka przekazuje myśl o tym, że działania człowieka zależą od jego interpretacji emocji i wydarzeń.

Brak konfliktu pomiędzy początkiem ontologicznym (świat materialny) i psychologicznym (świat duchowy) doprowadza do tego, że bohaterowie tekstów artystycznych nie odczuwają dyskomfortu w sferze życia z traumą. W utworach, w których ukazana jest teoria traumy, człowiek opisany jest z tylko jednej płaszczyzny, gdyż trauma jest jego komfortem psychicznym. Nie dokonuje żadnego wyboru, ponieważ wiązałoby się to z ryzykiem. Pozostaje w sferze dla niego wygodnej.

W artykule **Ludmiły Safronowej i Elmiry Żansybiekowej Протопоэтика постмодернистского романа А. Кима 'Белка'** mamy do czynienia z charakterem głównego bohatera w powieści Anatolia Kima *Wiewiórka*. Ukształtowany jest on pod wpływem urazów z dzieciństwa (wojna i osierocenie), które doprowadzają go do paranoi i depresji, halucynacji, nawet do rozdwojenia jaźni. Autorki udowadniają, że psychika Kima odzwierciedla mitologiczną neutralizację duszy bohatera, która przechodzi przez rozłam jego osobistych radykałów.

Temat traumy dziecięcej porusza również artykuł **Maksyma Ропатorenki Репрезентация войны как травматического события в поэзии Ю. Кузнецова**. W kontekście teorii traumy (*trauma studies*) autor poddaje analizie lirykę Jurija

Kuzniecowa, rosyjskiego poety drugiej połowy XX wieku. Nieprzewyższoną traumę z dzieciństwa stanowi dla poety wojna. Wykorzystując teorię traumy, autor artykułu stwierdza, że liryczny bohater Kuzniecowa wykazuje cechy ściśle związane z traumatycznymi doświadczeniami wojny, a konkretnie z utratą bliskiego człowieka – ojca. Ważnym problemem, argumentuje autor, jest wpływ wojny jako zmitologizowanej rzeczywistości na świadomość i twórczość jednostki. Stosownie do twórczego świata Kuzniecowa wojna pojawia się post factum, w formie psychologicznej recepcji przez bohatera lirycznego wydarzeń, w których on nie brał bezpośredniego udziału. Autor akcentuje kwestię wewnętrznego doświadczenia i pamięci Kuzniecowa syna, bazujące na rodowej ciągłości i bezpośredniej więzi z osobą Kuzniecowa ojca. Autor artykułu interpretuje postać ojca jako archetyp Ojca. Podświadoma więź *ojciec – syn* pozwala bohaterowi lirycznemu prowadzić dialog z ojcem, co rekonstruuje w tekście również samą wojnę, którą autor postrzega tak, jakby sam w niej uczestniczył.

Temat traumy zawiera również artykuł **Kingi Ponomarenko** *Ontologiczno-mitologiczny charakter tragicznej miłości w utworze Siergieja Łukianienko i Władimira Wasiliewa 'Dzienny patrol.'* Autorka omawia w nim ideę miłości, która przez twórców literatury fantazy nadaje romantycznemu uczuciu drugie, głębsze dno. Bohater analizowanego tekstu nie może żyć bez swojej drugiej połówki, a ponieważ nie może znieść rozłąki, podąża za nią do tajemniczego świata, z którego nie ma już powrotu. Problem straty i transformacji wartości duchowych we współczesnym świecie stanowi osnowę artykułu **Ally Dżundubajewej** *Трансформация духовных ценностей в повести В. Пелевина 'Желтая стрела.'* Na podstawie prowadzonych badań autorka stwierdza, że powieść Wiktora Pelewin *Żółty grot* opiera się na założeniu, iż metaforą życia człowieka staje się żółty grot – pociąg. Wyjście z niego oznacza śmierć duchową albo śmierć fizyczną. Utrata wartości duchowych we współczesnym świecie jest odzwierciedlana w powieści przez ukazywanie obrazów osób świętych pod postacią przewodnika i chłopca, grającego trzema brunatnymi szklaneczkami (symbolika słowa – pierścionek jako obraz tego, co niesie na sobie palec Matki Boskiej, palec losu, palec wskazujący). Pisarz wyraża ideę o tym, że współczesny świat jest na tyle pozbawiony wartościowych punktów orientacyjnych, decentrowany, destruktywny, dysharmoniczny, że Pan Bóg – stwórcy harmonii świata – przetwarza się w nim w pijaka na niebiosach, grającego na brzydkiej harmonijce.

Symboliczna jest gra słów: harmonia – harmonijka, odzwierciedlająca ideę pisarza o zagubieniu i całkowitym zniszczeniu moralnych norm we współczesnym społeczeństwie. Według zamysłu pisarza współczesny świat jest przepełniony chaosem, w którym człowiek jest zmuszony stale znajdować się w pociągu jadącym bez zatrzymań i przyjmować reguły życia tego pociągu. Jednak Pelewin również pokazuje, że są tacy, którzy podejmują próbę wyjścia z tego pociągu. I to ono dla każdego z nich staje się albo początkiem, albo zakończeniem własnej drogi. Tym samym, człowiek zawsze ma wybór – i ten wybór zależy od samego człowieka.

Postawiony w kolejnym tomie **humanistica 21** problem człowieka jako osoby duchowej we współczesnym świecie technokracji polega na tym, że ten świat wciąga go w różnego rodzaju zależności od innowacji informacyjnych, zmienia warunki, środki i sposoby komunikacji między ludźmi, powołuje do komfortu w środowisku niegodnym człowieka. Główna idea, którą przekazują autorzy tego tomu, polega na tym, że współczesny świat niesie zagrożenie dla człowieka, który staje się jego ofiarą. Człowiek jednak zawsze ma możliwość wyboru. Jako istota duchowa powinien rozwijać się w kierunku odpowiednich wartości, ponieważ tylko wtedy odbywa się rozwój całego społeczeństwa.

Ludmiła Kilewaja, Elżbieta Sternal